

הלכות ברכת הפרות סימן רי

מברכין ובי' בשם רשב"א¹. וי'ש מסתפקים עוד בברכה אחרונה (י) של יין אם מברכין אותה (יא) על פזית, ילכן טוב לזהר שלא לשתות (יב) (אלא) פחות מכוז, או (ה) רביעית: **ב** (יג) הטועם את (ו) התבשיל האינו צריך לברך (ז) (יד) *עד רביעית, (טו) ונאכלו אם הוא בולעו. ויש אומרים ישאם הוא בולעו (טז) טעון (ח) ברכה, ולא פטרו את הטועם אלא (יז) כשחוזר (ט) [נ] ופולט, (יח) ואז אפלו על הרכה אינו צריך לברך: הגה (יט) וספק ברכות (י) להקל:

ג תוספות פסקה כו
ה'ויקא' עט ד'הרא"ש
ה'פנק' ז'דברכות
ה'שם' יד
ו'משמעות ה'ריף'
ו'תוספות' פק' א
ו'מחלוקת' ברכות
ז'תוספות פק' כג
ז'תנא' וישאר פוסקים

באר היטב

דרך לאכל הנרעין, עמ"א: (ה) רביעית. לעיל סי' קצ שכתבנו במלא לגמיו סגי בכוס גדול או אפלו פחות מזה אם שתה רב הכוס, ט"ז: (ו) התבשיל. לידע אם צריך מלח או תבלין, נש"י, עמ"א וצ"ע סי' תקסו: (ז) עד רביעית. ואפלו לטעם הרבה קדרות שרי, ומיהו אם פננתו לאכל מעט אסור לעשות הרבה פעמים דה"ל אכילה מעליגה, מ"א, וצ"ע בתשובת חות"א: סי' קס ובגידאנה: (ח) ברכה. אפלו בכל-שהוא: (ט) ופולט. ולא מקרי הנאה אלא בתוך מצוי, וא"כ היה לזעזע ופולט, מ"א. וצ"ע באותו שנותנין עשב שקורין טובא"ק או טיטורין לחוף השפופרת ומדליקין אותו ושוואבין את העשן לתוך פיהם וחוזרין ופולטין אותו, צ"ע אי דמי לטועם ופולט שא"צ ברכה או לזמן דומה לרים שצריך לברך, ק"ו באן שגם הגוף נהנה סי' קא דעל טובא"ק ששוואבין בחמץ א"צ לברך על הריח: (י) להקל. מ"א אפלו מעט, ע"ש, וצ"ע שטר"א וצ"ע:

משנה ברורה

על-ידי זה. ואם נמצא בתוך הנרעין גופא דבר שראוי לאכל, ואכל מה שבתוך הנרעין וזנך קלפתו הקשה (כעין פלומי"ץ⁴ שלנו), דעת המגן-אברהם ואלהי רבה (כס) דזה גספן הוי בכלל בריה, אחרי ששל-כל-פנים אכל מה שראוי לאכל ממנו: (י) של יין. והוא הדיו (כו) שאר משקין: (יא) על פזית. והוא (כ) שליש רביעית⁵, דאפשר דלעגן משקה גספן משערין כמו באכילה כזית: (יב) אלא פחות וכו'⁶. ובדיעבד אם שתה פזית ואין לו רביעית, טוב לזהר שלא לשתה (כס) עד רב רביעית, וכל-שפן שלא לשתה (כט) כשעור ביצה, שהוא שני חלקי רביעית, דיש אומרים דעל שעורים אלו יש לברך ברכה אחרונה. וצ"ע לעיל סימן קצ סעיף-קטן יד מה שכתבנו שם⁷: **ב** (יג) הטועם וכו'. דאף-על-גב דאסור להנות מן העולם הזה בלא ברכה אפלו כל-שהוא, בין באכילה בין בשתייה, הינו כשמתכוין לאכל ולשתות, (ל) אבל הכא שאין פננתו אלא לטעם לידע אם צריך מלח או תבלין, אין צריך ברכה לא לפניה ולא לאחריה; ואפלו אם הוא אוכל קצת מהמאכל אחר הבשול ונשאין ביכלתו לתקן אז המאכל ורק לידע אם הוא טוב, גספן מצדדים האלהי רבה והפרי-מגדים דגם זהו בכלל טעימה⁸, אחרי שאין פננתו לשם אכילה: (יד) עד רביעית. ועד (לג) בכלל, אבל יתר מרביעית, פיון שהוא הנאה ויתרה חשיב כמו שמתכוין לאכילה. וצ"ע במגן-אברהם שכתב דעד רביעית דשרי, הינו אפלו לטעם מהרבה קדרות, ומיהו, אם פננתו לאכל מעט אסור לעשות הרבה פעמים, דהוי לה אכילה מעליגה. ולעגן טעימה אינה דבר-אכל לידע אם הוא טוב, (לג) מצדדים האחרונים דשעורו הוא רק עד פזית. ודע, דאף שבשלחן-צדוק כתב "אין צריך לברך", ממילא אסור לברך, דהוי לה ברכה לבשלה [אחרונים]: (טו) ונאכלו אם הוא בולעו. ואם הוא פולט, (לג) מהר אפלו ביותר מרביעית בלי ברכה⁹ גם לדעה זו: (טז) טעון ברכה. אפלו בכל-שהוא, פיון שיש לו הנאה מצוי: (יז) כשחוזר ופולט. דכנה היתרו כשפננתו רק לטעימה בעליגה, פיון שיש לו רק הנאה סתם מהתבשיל ששעם (לז) או מהאכל שלעם. ואותו שנותנין עשב שקורין טובא"ק לחוף השפופרת ומדליקין אותו ושוואבין את העשן בפיהם, נספחים המגן-אברהם בזה אי הוי כטועם ופולט, (לה) והאחרונים החליטו בפשיטות שאין לברך על שותו הטבא"ק הנה"ח¹⁰: (יח) ואז אפלו וכו'. ועל-כן הלועם לחינוך, פיון שאינו בולע, אפלו להרבה אין צריך ברכה: (יט) וספק ברכות

שער הציין

(כס) להרשב"א דנקטינן בזה נגד הרבנו יונה, וכל-שפן להרא"ש, וצ"ע בפרי-מגדים ובגידאנה. ודע דבמאמר-מרדכי מפקק מאד בזה, ומפל מקום אחרי שפחה אחרונים התיקו במגן-אברהם קשה להקל בזה. ודע עוד, דמה שכתב בבאר היטב "ונאכלו אם אכל הנרעין", כבר השיגו במאמר-מרדכי דאין זה המסקנא לדינא: (ס) אחרונים. (סא) אחרונים. ואף דיש להסתפק עוד ולקא פזית הוא כשליש ביצה, אולי לא מחמתין פלי האי: (כס) ט"ז, וצ"ע לעיל בסימן קצ במשנה ברורה סעיף-קטן יד, ולכתחלה בודאי יש להחמיר בדבריו: (טט) מגן-אברהם: (ל) ואם פננתו לטעימה וגם להנות מזה, יש לעגן; ולקאנה ראינה מעליגה סימן רד סעיף ח דצריך לברך, אבל באמת הם שגוי, דאפלו אינו מתכוין להנאה כלל צריך לברך, ומיחזיק אדם משמע דצריך לברך: (לג) הרא"ש, ולקמן סימן תקסד, וכן כתב בספר נהר-שלום, צ"ע שם: (לג) על-יתמדי ואלהי רבה: (לג) כן כתב פסה אחרונים וכן כתב הגר"א בבאורי [ולא כדמשמע מאידה אחרונים דלדעה ראשונה בזה מרביעית גם בפולט אסור], ולשגא דאפלו אינו מתקדק לפי זה, ובכר העיר בזה העלת-יתמדי: (לז) מגן-אברהם: (לה) צ"ע בשערי-החובה ומהר"א:

תרגום: 1 טב. 2 מקטרת. 3 מין טב. 4 שזיפים.

המפרובות נע"מ שם על החו"י סי' קס: [נ] ופולט. עב"ט. וצ"ע במור וקציעה דדבר פשוט הוא שצ"ע לברך בעשן השאב"ק, וכי מח"ב שם כמה דברים בעצן זה, כי יש מתירין להדליק הפי"א מר של חלב, ופריח מתיר להדליק מראש השלשקת, וכלה"ח כתב בשם הרב מהר"ר דוד גרשון שספר לו שראה בחלום שהיו נקדים אותו בשמים על הנלקח הפי"א מר של חלב, וצ"ע במשנה-משה חלק י"ד סי' ד שכתב שאם אחר נהר אסור למי שאינו נהר להדליק מר של חלב ולתן לתברו נהר, ע"ש, וצ"ע ביר"ד סימן קט כש"ש שם, שאף נהר ביי"ט ראשון אכל ביי"ט שני נהרין מהר, וכן היה נהר הנאון בעל מנהג אפרים ורובן קלויש וכן א"י נהר, ונכתב במקומות שהוא שיה ללכל פש ורבים שותו יש מהר, אלא במקומות דמעטא הם שותים אסור, נע"מ שם מח"ב, ע"ז, וצ"ע. וצ"ע במשנה-אברהם סי' תריא כתב שהאור לו בפני-החושע שכתב דף לט, דבר

ממנו, שהרבה שבעין ממנו כמו שאכל ושתה, עסי' רי"ז סי"ג נעשית הלכ"ט כתב דאין כאן ספק, דאם בולע מברך אפלו מעט, ע"ש, וצ"ע שטר"א וצ"ע:

באור הלכה

* עד רביעית. צ"ע במשנה ברורה מה שכתבנו בשם המגן-אברהם דאפלו לטעם מהרבה קדרות שרי. והנה אי אפשר לומר דכנתו מכלם כדי רביעית, דאספן מאי רבותא, ועוד, מהו זה ששים אחר-כך: ומיהו אם פננתו לאכל מעט וכו' דהוי לה אכילה מעליגה, מאי מעליגהא תכא מה דהוי מהרבה קדרות, פיון דבין כלם לא היה אלא כדי רביעית, ואי משום דכנתו לאכל, אספן אפלו מקדרה אחת נמי יהיה אסור? ועל-כן נראה דכנות המגן-אברהם הוא דמטר כדי רביעית מכל קדרה וקדרה, דעל כל אחת בשם טעימה מקרי לידע אם צריכה מלח ותבלין. ולקאנה דכניו אלו שכיבים לשתי הדעות המבארים בסימן תקסו סעיף ב, דהינו להפוסקים שם דאפלו בכת-אחת מטר כדי רביעית, יהיה מטר מכל קדרה וקדרה רביעית בכת-אחת, ולהפוסקים שם דנאקא מעט-מעט, יהיה מטר מכל קדרה מעט-מעט עד כדי רביעית. אמנם ראיתי לקמן שם בבאורי הגר"א דסבירא לה דשתי הדעות שם הוא רק לעגן התענית, אבל לעגן ברכה אי נסבר דסוגית המגן-אברהם קאי עלה, על-פירוקה מן דאמנה המגן-אברהם כדי רביעית הינו בכת-אחת, והכא בעגנונו הלא לדעה ראשונה יהוא דעת הרמב"ם, ודע דסבירא לה דהסוגיא קאי אף לברכה, וכמו שכתב הגר"א, ואספן על-פירוקה דסבירא לה דאפלו בכת-אחת שרי. ודע עוד דמה ששים המגן-אברהם דאם פננתו לאכל מעט אסור לעשות הרבה פעמים דהוי לה אכילה מעליגה,

הלכות ברכת הפירות סימן רי

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק יא]

על פירות. דהוא שליש רביעית⁽²⁵⁾.

(25) ומי שבלאו הכי מברך 'על המחיה' על מזונות שאכל, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' רח ס"ק פב) שיוכל להוסיף 'על הגפן' בברכת מעין שלש אפילו אם שתה יין בשיעור כזית בלבד.

[משנ"ב ס"ק יב]

אֶלָּא פחות וכו' (26) וְעַיִן לְעֵיל סִימָן קצ סעיף-קטן יד מה שכתבנו שם⁽²⁷⁾.

(26) ובשתיית הכוס של הבדלה, כתב לקמן (סי' רצו ס"ק ו) שאף שאין חיוב לשותות מהיין כשיעור רביעית ודי בשתיית שיעור מלא לוגמיו, מ"מ נזהגים שהמבדיל שותה את כל הכוס, ונראה שהטעם כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה, כי אם ישתה רק מלא לוגמיו נכנס לספק ברכה אחרונה. וראה מה שכתבנו שם.

(27) שם כתב שמסקנת כל האחרונים שכל שלא שתה רביעית שלימה בין ביין בין בשאר משקים אינו רשאי לברך ברכה אחרונה, ושלא כהט"ז שכתב שהעיקר להלכה שאם שתה כמלא לוגמיו חייב לברך ברכה אחרונה, ולדעתו רק לכתחילה ישתה רביעית כדי לצאת לכל הדעות.

עוד כתב המשנ"ב שם, שאף ביין שרף שדעתו של אדם מתיישבת בו בפחות מרביעית, לא יברך ברכה אחרונה, משום שלא חילקו חכמים בשיעורים, ושלא כט"ז (כאן).

[משנ"ב ס"ק יג]

וְאֶפְלוּ אִם הוּא אוֹכֵל קֶצֶת מִהַמְאָכֵל אֲחֵר הַבְּשׂוּל וכו', וְרַק לִידַע

אם הוא טוב וכו', וְהוּ בְּכָלֵל טְעִימָה⁽²⁸⁾.

(28) והטועם את התבשיל בערב שבת משום 'טועמיה חיים וכו', כתב הכף החיים (ס"ק כג) שחייב לברך, שהרי ודאי מתכוון לאכול וכיון שמתכוון לאכול הריהו חייב לברך אפילו על כלשהו.

[משנ"ב ס"ק יו]

וְאִם הוּא פוֹלֵט, מִתֵּר אֶפְלוּ בְּיוֹתֵר מְרַבֵּיעִית בְּלִי בְּרָכָה⁽²⁹⁾.

(29) וכיון שראוי שלא לפלוט את המאכל משום בל תשחית, כתב הכף החיים (ס"ק כב וכוט) שהטועם קודם גמר הבישול לידע אם צריך תיקון, יהרהר הברכה בלבו. ואם טועם לאחר הבישול לידע אם טוב הוא, יש לו לכון לשם אכילה ולברך עליו.

[משנ"ב ס"ק יז]

וְהַאֲחֻרָּנִים הִחְלִיטוּ בְּפִשְׁטוֹת שְׂאִין לְבָרֵךְ עַל עֲשׂוֹן הַטֶּאב־ק הַזֶּה⁽³⁰⁾.

(30) והטעם שאין מברכים בעישון הטאב"ק ברכת הריח אף על פי שיש בו ריחות טובים, ביאר הערך השלחן (סי' רטז ס"ד) שעיקר דבר זה לא נעשה בשביל ריחו הטוב, ואדרבה ריחו חזק ומר עד שיש שאינם יכולים לסבול כלל הריח, ולכן גם אם מערב בו ריח טוב, אין כוונתו בשביל הריח הטוב, אלא לסלק את הריח החזק ומר של הטאב"ק, והרי זה דומה לבשמים של בית הכסא, שכתב השו"ע לקמן (סי' ריז ס"ב) שאין מברכים עליהם [וראה מה שכתבנו שם ס"ק לא].

הלכות ברכת הפרות סימן ריא

קבא הגולה

ריא דיגי קדימה בברכת הפרות, וכו' ו' סעיפים:

א (א) "היו לפניו מיני פרות הרבה, אם (ב) ברכותיהם שוות ויש ביניהם (ג) ממין שבקעה, (ד) מקדים מין (ה) שבקעה (ו) אף-על-פי שאינו חביב כמו המין האחר, ואם אין ביניהם ממין שבקעה (ו) מקדים החביב. (ז) ואם אין ברכותיהם שוות, אפילו יש בהן ממין שבקעה, (ח) בגון *צנן וזית, איזה מהם שירצה (ט) יקדים ואפילו אינו חביב. (ט) *ויש אומרים שגם בזה צריך להקדים החביב. ונקרא חביב,

א ברכות מ מא
וקב"י וזוה"ק
וכנעו יונה ותרש"א
בשם
והא"כ
פוסקים ב חסות
והא"ש שם ג שם
בגמרא ד תר"י
ונקב"ם שם ותרש"א שם ה חסות ונכנעו יונה ותרש"א בשם רב האי וסמ"ק

שערי תשובה

שהוא לרפואה בעשן טיטול דף אף דמי למעגול, שהו לכל נפש מקרי כר, והנה אני גילגל לשחות טיטול בירושלם כמנהג העולם לרפואה ובפרט בחינם שנה לכל נפש, ולקדש הגור צריך מעיר, גם נתי שיש בו אמונת יש לאסר, ע"ש; ומדכריו משמע שהיה נזהר החר אף ביום א' דיר"ט, ונראה דמי שנוהג שלא לעשן ביום א' של יר"ט יש לו לפרט בזה שאינו עושה כן משום מנהג של סדר אסור כדי שלא יקבע עליו בגדר, כדי שאם יהיה לו צורך לעצמים לרפואה יתנה מקור בו, ובמח"ב שם כתב בשם לק"ק ששאיתפ השאב"ק דרך תהייתם ספר ב"ב ויה"כ, אך מי שנוהג אסור קאי באסור ואין להחיר לו, ע"ש בסוף הספר בהשקפות, וע"ש שכתב במשקל משקל ומיני עשבים ששמים שצורפין בציר אדום מתר לנפול על השאב"ק²¹ ולשפוף בחטם, ע"ש בשם שו"ת ונר"ע יעקב, וצ"ח בשער השלף פ' י"א מהל' מ"א בענין השאב"ק להרים שחוששים חזקתן אומרים ששולפין עליו סמ"ג, אין לחש לזה והחיר לתקלה ולפשיעה, והביאו מחזיקי ברכה בק"א:

באור הלכה

לכאורה כיון שבגננו לאכל, אפילו פעם אחת אסור, כמו שכתב מקדש בסעיף קטן ו' ודעקאר מלוי בכנת הלב וגם כתב לבסוף: סבא שניה נראה לי עקר וכמו שכתבתי, והוא קאי על סבא זו, וכמו שכתב הגד"א פרים ומגן אבות. ונראה שלזה כון הפרי מגדים באש"ל אברכה שכתב באת' ז: עין באת' ו, וצריך עיון קצת בזה. ונראה לי שבגננו המגן אברכה הוא אפילו לפי מה שהביא מתחלה ראיה מרוחקת להקל אפילו במתבונן כיון שהוא טועם רק מצט, הלא שהוא הרבה פעמים אסור אף לדידה:

* צנן וזית. וזהו דלא ברעת השלש אומרים שבסעיף ג, שהוא ברעת הפת"ג דפרי העץ קודם לפרי האדמה, ואף שהשני חביב הוא קודם, והאליה רבה הביא דהרבה ראשונים סבירא להו כהפ"ג דפרי העץ קודם, וכן דעתו להלכה, אבל המגן אברכה ושו"ת הסכימו דאזלינן בחר חביב, וצ"ח מה שכתבתי לקמא: * ויש אומרים שגם בזה צריך להקדים החביב, מה שכתב המתברר דעה זו בשם יש אומרים אינו מדרגה, דאדרבה,

שוות, בגון צנן וזית, דברי הכל מקבך על זה וחוזר ומקבך על זה²². והנה יש דעות בפוסקים, דרב מהן פסקו ברבי יהודה דמין שבקעה צריך [וזהו מה שכתב בסעיף א], ויש שפסקו בתקמים [וזהו דעת הרמב"ם המובא בסעיף ב], וגם באין ברכותיהן שוות יש דעות בפוסקים: יש אומרים דבגננו עולא מה שאמר "דברי הכל מקבך על זה וחוזר ומקבך על זה" הגנו, דכיון שאין ברכותיהן שוות ואין אחד פוסט חבדו, לא שכי זה לזה כלל, ויכול לבדד תחלה על צנן 'בוא פרי האדמה' אף שהיה הוא מין שבקעה וגם חביב עליו; ויש אומרים דבגננו עולא, ולדברי הכל יכול לבדד על איזה שירצה תחלה, ומסתמא יקבך ממילא על החביב אצלו. ואילו שתי הדעות נזכרים גם כן בסעיף א. גם מבאר שם בסעיף א' ובי מה נקרא חביב, אם תרגיל להיות תמיד חביב אצלו, או מה שהוא אצלו עתה חביב ומתאנה לו. כל השוים בפסוק 'אך חשה ושענה' וגו', המדבר שם מבקשה של ארץ ישראל, הוא מקדם לברכה, אפילו השני חביב עליו יותר²³; ומכל מקום זית הוא קודם לבגון משום דחזון שחלק הכתוב וכתב 'אך' פעם שני "אך זית שקמו וירכש", ונמצא דבית רבי הוא ראשון סמוך לארץ' בתרא, וגפן הוא רק שלשליש לארץ' קמא. 'בוא פרי העץ' ו'בוא פרי האדמה' קודמין ל'שהכל'. וזהו הפרטים יבאר הכל בפנים:

א (א) היו לפניו וכו'. ונראה שגם דעתו היה לאכל מפלם, הא (ב) אם אין כלם לפניו, (ג) או שאין דעתו לאכל מפלם, אין שך בזה דין קדימה²⁴. (ב) ברכותיהם שוות ויש ביניהם וכו'. בגון ענבים ותפוחים: (ג) ממין שבקעה. רוצה לומר, שגשפתה ארץ ישראל בקוה, דחביב 'אך חשה ושענה' וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן וירכש' וזית שמן' הוא דבר אחד: זית שעושה שמן, וירכש הגו תמרים, שעושים מהן דבש: (ד) מקדים מין שבקעה. ובאפילו (א) הוא חצי פרי והשאר הם שלמים. ואם שניהם (ד) ממין אחד משכעת המינים או ששניהם אינם מין שבקעה, מקדים השלם²⁵, ובאפילו אם החצי חביב יותר, (ס) שלם עדיף: (ה) אף-על-פי וכו'. דמצלת מין שבקעה עדיף: (ו) מקדים החביב. הגנו, שנגיל להיות תמיד חביב עליו, ויבדלקמה: (ז) ואם אין וכו'. דכיון דאין אחד פוסט חבדו בברכתו אין שך פאן שום מצלה בהקדמתו, ואיזה שירצה יקבך עליו ואוכל קדם [הרא"ש]: (ח) בגון צנן וזית. ונראה בזה, דברכת הצנן 'בוא פרי האדמה', אבל אם היה דבר שברכתו 'שהכל', בודאי מקבך על הזית תחלה, ויבדלקמה בסעיף ג: (ט) ויש אומרים וכו'. סבירא להו דגם בזה שך מצלת הקדימה לבדד על מין

שער הציון

(לו) אליה רבה ומאמר מדכר ומגן אבות: וסמ"א: (ב) דרך-החיים וסמ"א: (ג) דלקמן סעיף ה בסמ"א: (ג) מגן אברכה מלעיל סימן קסח דפרוסה של חטין ושלמה של שעורין, מדינה הפרוסה עדיף, ומסתמא משום דחטין אקדמה קרא, והוא הדין לענינו. וצ"ח במתניתין השקל שהעיר דבסימן קסח איתא דירא-שמים מבצע על שתייה יחד, עין שם, ומסתמא הוא הדין לענינו, והמגן אברכה סתם בזה, ונראה דסבירא לה דכיון דמן מצלת מין שבקעה עדיף ממצלת השלם, ורק לענין סעודת פת דהוא עקר קביעת סעודה אמרו דירא-שמים יוצא גם מצלת השלם, מה שאין כן בפרות דאני עקר סעודה לא תחמירו ביון דמדינת שבקעה עדיף: (ד) דאם אינם ממין אחד, בגון חצי תאנה ורמון שלם, תאנה עדיף משום דמקדם דאני עקר סעודה: (ה) מגן אברכה. והנה כל זה הוא דנאך בדרך ברכות וכו', שו"ת, חיי סעד מזה דקמא לן בקס"ח דפת נקיה פרוסה ופת קבר שלם שלם עדיף, אבל בדרך שאין ברכותיהן שוין צריך עיון בכל אלו הדינים, דלכאורה אפשר לומר כיון תרגום: 1 מין טב. 2 טב.